

Faktory ovplyvňujúce vznik Living-in-History efektu

TEORETICKÉ VÝCHODISKÁ

Living-in-History efekt (LiH), označuje tendenciu ľudí používať významné spoločenské a historické udalosti ako časové orientačné body pri datovaní vlastných autobiografických spomienok (Islam & Hague, 2021). Tento efekt sa prejavuje najmä v situáciách, keď človek vníma, že daná udalosť predstavuje výrazný životný zlom, ktorý rozdeľuje jeho život na obdobie „pred“ a „po“ udalosti.

Výskyt tohto fenoménu je častý hlavne v súvislosti s negatívnymi udalosťami ako sú napríklad vojny, terorizmus a prírodné katastrofy. Výsledky výskumu (Brown a kol., 2009) ukázali, že bosnianski respondenti často datovali svoje spomienky s odkazom na občiansku vojnu a Turci z oblasti Izmitu na zemetrasenie z roku 1999. Naopak, výskumy realizované po útokoch z 11. septembra v New Yorku a v iných častiach USA nenaznačili prítomnosť LiH efektu. Tieto zistenia poukazujú na to, že rozhodujúcim faktorom pri organizácii autobiografickej pamäti nie je samotná historická významnosť udalosti, ale jej osobný význam pre jednotlivca.

Ďalší výskum (Camia a kol., 2019) skúmal, či môže LiH efekt vzniknúť aj v súvislosti s pozitívnymi spoločenskými zmenami. Ako potenciálny časový orientačný bod bol analyzovaný pád Berlínskeho múru, pričom bol zistený stredne silný LiH efekt u obyvateľov bývalého východného Nemecka, avšak nie u obyvateľov západného Nemecka.

Hlavnou inšpiráciou pre túto správu bola štúdia Štěpákovéj a kol. (2025), ktorá skúmala LiH efekt v súvislosti s Nežnou (Sametovou) revolúciou a rozdelením Československa v populácii obyvateľov Českej a Slovenskej republiky. Napriek historickému a spoločenskému významu týchto udalostí sa LiH efekt nepotvrdil. Autorky predpokladajú, že dôvodom mohla byť absencia silného subjektívne vnímaného materiálneho dopadu na každodenný život respondentov.

Na posúdenie miery subjektívneho dopadu udalostí sa využíva škála Transitional Impact Scale (TIS). Tento nástroj meria, do akej miery udalosť predstavuje pre jednotlivca životnú zmenu prostredníctvom dvoch dimenzií: (1) materiálnej zmeny (napr. „Táto udalosť zmenila miesto, kde žijem“) a (2) psychologické zmeny (napr. „Táto udalosť zmenila spôsob, akým premýšľam“). Použitá verzia TIS-12 obsahuje 12 položiek hodnotených na Likertovej škále od 1 („zmenila najmenej“) po 5 („zmenila najviac“) a vykazuje dobrú vnútornú konzistenciu (Cronbachova $\alpha = 0,79\text{--}0,86$) (Svob a kol., 2014).

METODOLOGICKÁ ČASŤ

Cieľom tejto práce je preskúmať vzťah medzi vybranými demografickými faktormi a LiH efektom Nežnej revolúcie. Analýza vychádza z dát pôvodného kvalitatívno-kvantitatívneho výskumu Štepákovej a kol. (2025). Ako **nezávislé premenné** boli do modelu zahrnuté krajina pôvodu respondentov, pohlavie, dosiahnuté vzdelanie a vek (vrátane kvadratického člena veku s cieľom zachytiť prípadný nelineárny vzťah). **Závislou premennou** bolo priemerné skóre získané z položiek škály Transitional Impact Scale. Namiesto hrubého skóre bol použitý priemerné skóre položiek Likertovej škály (rozsah 1–5), keďže priemerné hodnoty umožňujú jednoduchšiu interpretáciu výsledkov.

Výskumný súbor tvorilo 50 participantov ($n = 50$). Relatívne menší počet účastníkov bol daný charakterom pôvodného výskumu, ktorý zahŕňal rozsiahlu kvalitatívnu analýzu a s tým spojené metodologické obmedzenia.

VÝSLEDKY

Na analýzu vzťahu medzi demografickými premennými a subjektívne vnímaným dopadom historickej udalosti bol použitý **všeobecný lineárny model** (General Linear Model).

Pred samotnou interpretáciou výsledkov boli overené základné predpoklady lineárneho modelu. Test normality rezíduí (Shapiro–Wilk $p = 0.837$) nepreukázal odchýlky od normálneho rozdelenia. Rovnako test homogenity variancií (Leveneho test $p = 0.149$) nepotvrdil porušenie predpokladu rovnosti variancií. Hodnoty ukazovateľov multikolinearity (VIF) sa pohybovali v akceptovateľnom rozmedzí, čo naznačuje, že jednotlivé prediktory neboli navzájom nadmerne korelované a model je možné považovať za stabilný.

Tabuľka č. 1: Ukazateľ kvality modelu

R^2	$R^2_{adj.}$	Testová štatistika F	p-hodnota
0,247	0,142	2,35	0,047

Lineárny model vysvetľoval približne 24,7 % variability závislej premennej ($R^2 = 0.247$; adj. $R^2 = 0.142$). Hodnota R^2 vyjadruje podiel variability závislej premennej vysvetlenej modelom, zatiaľ čo Adjusted R^2 zohľadňuje aj počet zahrnutých prediktorov a veľkosť výskumného súboru, čím poskytuje konzervatívnejší a presnejší odhad vysvetlenej variability. Vzhľadom na relatívne menší počet participantov bol pri interpretácii výsledkov kladený dôraz

najmä na hodnotu Adjusted R². Celkovo tieto výsledky naznačujú, že sledované demografické charakteristiky ako celok prispievajú k vysvetleniu rozdielov v miere subjektívneho dopadu historickej udalosti medzi respondentmi.

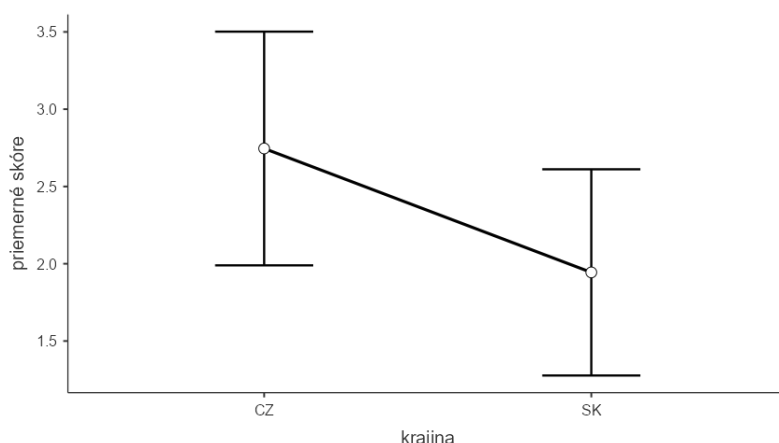
Tabuľka č. 2: Efekt regresorov v rámci modelu

Regresor	Regresný koeficient (neštandardizovaný)	Waldova štatistika T	p-hodnota	Regresný koeficient (štandardizovaný)
Česko	0			
Slovensko	-0,802	-0,070	0,009	0,163
Základná škola	-0,971	-1,041	0,304	-1,015
Stredná škola	0			
Vysoká škola	0,163	0,630	0,532	0,171
Pohlavie muž	0,471	1,827	0,075	0,493
Pohlavie žena	0			
Vek	0,171	0,360	0,721	-0,176
Vek ²	-0,002	-0,431	0,669	-0,047

Tabuľka 1 zobrazuje neštandardizovaný koeficient, ktorý vyjadruje zmenu skóre v pôvodných jednotkách škály, zatiaľ čo štandardizovaný koeficient (β) umožňuje porovnanie relatívnej sily jednotlivých prediktorov v modeli.

Z jednotlivých prediktorov sa ako štatisticky významná ukázala **krajina pôvodu** respondentov, $p = 0.009$. Analýza odhadovaných marginálnych priemerov ukázala, že respondenti z Českej republiky dosahovali vyššie priemerné hodnoty subjektívneho dopadu udalosti ($M = 2.75$ na Likertovej škále) v porovnaní s respondentmi zo Slovenska ($M = 1.94$). Tento výsledok naznačuje, že Nežná revolúcia mohla byť českými respondentmi vnímaná ako významnejší životný alebo spoločenský prelom, ktorý sa silnejšie premietol do organizácie autobiografickej pamäti.

Graf 1: Vzťah priemerného skóre v TIS-12 (na Likertovej škále) a krajiny respondentov

Vplyv dosiahnutého vzdelania sa ako štatisticky významný nepotvrdil ($p = 0.433$). Rovnako sa nepotvrdil ani efekt veku ($p = 0.721$) ani jeho kvadratického člena ($p = 0.669$), čo znamená, že v analyzovanej vzorke nebol zistený lineárny ani nelineárny vzťah medzi vekom respondentov a mierou vnímaného dopadu udalosti.

Pri premennej pohlavie bol zaznamenaný trend smerujúci k vyšším hodnotám u mužov ($M = 2.58$) v porovnaní so ženami ($M = 2.11$), avšak tento rozdiel nedosiahol hladinu štatistickej významnosti ($p = 0.075$).

ZÁVER

Cieľom práce bolo preskúmať vzťah medzi vybranými demografickými charakteristikami respondentov a subjektívne vnímaným dopadom Nežnej revolúcie v kontexte Living-in-History efektu. Výsledky lineárnej ukázali, že jediným štatisticky významným prediktorom bola krajina pôvodu respondentov. Respondenti z Českej republiky vykazovali vyššiu mieru subjektívneho dopadu udalosti než respondenti zo Slovenska, čo môže naznačovať odlišné historické alebo sociokultúrne ukotvenie udalosti v kolektívnej pamäti oboch populácií. Zistenia tak podporujú predpoklad, že pre vznik Living-in-History efektu môže byť rozhodujúcejší subjektívne prežívaný spoločenský význam udalosti než individuálne rozdiely medzi jednotlivcami.

Data a další informace o této zprávě jsou dostupné na adrese <https://dostal.vyzkum-psychologie.cz/stat4?i=665>

ZOZNAM POUŽITÝCH ZDROJOV:

Brown, N. R., Lee, P. J., Krslak, M., Conrad, F. G., Hansen, T. G., Havelka, J., & Reddon, J. R. (2009). Living in history. *Psychological Science*, 20(4), 399–405. <https://doi.org/10.1111/j.1467-9280.2009.02307.x>

Camia, C., Menzel, C., & Bohn, A. (2019). A positive Living-in-History effect: the case of the fall of the Berlin Wall. *Memory*, 27(10), 1381–1389. <https://doi.org/10.1080/09658211.2019.1661494>

Islam, A., & Haque, S. (2021). Living-in-history effect in the dating of important autobiographical memories. *Memory & Cognition*, 50(5), 1078–1089. <https://doi.org/10.3758/s13421-021-01250-6>

Svob, C., Brown, N. R., Reddon, J. R., Uzer, T., & Lee, P. J. (2014). The Transitional Impact Scale: Assessing the material and psychological impact of life transitions. *Behavior Research Methods*, 46(2), 448–455. <https://doi.org/10.3758/s13428-013-0378-2>

Štěpánková, L., Rubínová, E., Dufková, E., & Šamajová, V. (2025). The (lack of) Living in History effect for the Velvet Revolution and the split of Czechoslovakia in Czech and Slovak samples. *E-psychologie*, 19(3), 24–47. <https://doi.org/10.29364/epsy.531>